

leiden door de structuur van zijn (voornamelijk ambtelijke) bronnenmateriaal. Wat overblijft is een reeks uitmuntend gebiografeerde en geïndexeerde paspoorten, waar een onderzoeker veel plezier aan kan beleven. Met als sluitvraag 'Wat is de balans van honderd jaar kennismaking van de mensen uit het Russische tsarenrijk met deze stad' (351) blijkt het boek eerder opgevat te moeten worden als 'De Russen en hun Antwerpen'. Buiten twee interessante hoofdstukken over studenten en feitelijke immigranten, staan reisimpressies en dagboeknotities centraal, vaak zonder chronologische of thematische band. Wie zoekt naar het verhaal achter de Russische aanwezigheid in de Scheldestad komt van een bekaaide en ietwat verwarrende reis terug, zij het met een schat aan goedgedocumenteerde anekdotes.

W. Peeters

H. van Felius, H. J. Metselaars, *Noordhollandse Statenleden 1840-1919* (Hollandse historische reeks XXI; 's-Gravenhage: Stichting Hollandse historische reeks, 1994, vi + 294 blz., ISBN 90 72627 13 X).

In de jaren zeventig was het 'politiek correct' om je als historicus vooral met de geschiedenis van de gewone man, of nog liever vrouw, bezig te houden. Sinds het midden van de jaren tachtig — no-nonsense—hoeft dat niet meer. De collectieve biografie van min of meer elitaire gezags- of ambtsdragers heeft sindsdien het tij mee: raadsheren in de Hoge Raad (1987), admiralen met of zonder vloot (1992), volksvertegenwoordigers en wetgevers (1991 en 1993), en nu de leden van de Noordhollandse Provinciale Staten. Ze waren allen man en, naar het lijkt, niet van de straat, maar afkomstig uit de betere kringen, althans tot de jaren 1890. De laatstgenoemde verzameling biogrammen bestrijkt de periode van 1840 tot en met 1919. In 1840 fungeerde nog het kiesstelsel van 1815; drie standen — ridderschap, steden en platteland — kozen elk hun eigen Statenleden. Bovendien werd Noord-Holland in 1840 door de verdeling van Holland in Noord en Zuid een zelfstandige provincie. In het eindjaar 1919 werden de eerste Statenverkiezingen gehouden met algemeen mannenkiesrecht en had het districtenstelsel met zijn meerderheidsvertegenwoordiging plaats gemaakt voor het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, zoals we dat ook nu nog kennen. Toen kwamen er ook gewone mannen in de Staten, maar nog geen vrouwen. Statenleden staan over het algemeen niet in de schijnwerpers van de publieke belangstelling, te minder omdat de Staten meer als een administratief lichaam, dan als een politiek beleidmakend orgaan werden en worden gezien. Toch hebben (latere) regeringsleiders en ministers als Cornelis Fock, Floris van Hall, Comelis Hansen, Jan Heemskerk, Theo Heemskerk, N. G. Pierson, G. C. J. van Reenen, G. van Tienhoven en Gerrit de Vries Azn het niet beneden hun waardigheid geacht in de Noordhollandse Staten zitting te nemen. De burgemeesters van steden als Amsterdam, Haarlem en Alkmaar lieten zich stelselmatig tijdens hun ambtsperiodes tot Statenlid kiezen. Voor de landelijke politiek waren de Staten niet zonder belang, omdat deze sinds 1848 de Eerste Kamerleden kozen en vóór dat jaar de Tweede Kamerleden. Er is dus beslist wel reden om de Provinciale Staten meer onder de historische aandacht te brengen, al spreekt een insider als de Amsterdammer, oud-gedeputeerde Alexander Sillem (f 1912) in zijn *Herinneringen* nogal spottend over de Staten, die in onze staatsinstellingen 'wel gemist hadden kunnen worden'. Het doen en laten van de Noordhollandse Staten wordt in deze studie overigens niet nader belicht. Het boek geeft echter veel meer dan een repertorium van de Statenleden. In het inleidend gedeelte wordt op een gedegen manier in grote lijnen de

ontwikkeling van de politieke verhoudingen in Noord-Holland weergegeven en geanalyseerd. De opkomstpercentages waren bij de verkiezingen over het algemeen laag (rond de 30%) tot door de uitbreiding van het kiesrecht in 1889 en 1898 de politieke belangstelling sterk groeide en de gang naar de stembus door 60% van de kiesgerechtigden gemaakt werd. In 1913 was het opkomstpercentage zelfs 80%. Confessionelen en socialisten verdreven de liberalen van het pluche, die tientallen jaren lang dank zij het beperkte kiesrecht en enige 'kieswetgeografie' (indeling van de kiesdistricten) 60 of meer van de 77 zetels in de Staten bezet hadden weten te houden. De liberalen kregen van toen af nog maar 25% van de stemmen. In de bestudeerde periode van tachtig jaar voltrok zich ook geleidelijk de transformatie van de politieke basis in de vorm van een kiesvereniging tot de moderne politieke partij met zijn programma, leidsmannen en periodieken. Duidelijk laten de auteurs ook zien, hoe de vooral persoonsgebonden tegenstellingen in het midden van de negentiende eeuw plaatsmaken in het *fin de siècle* voor uitgesproken partijpolitieke keuzes bij de Statenverkiezingen.

In het tweede gedeelte, het Repertorium, wordt een zeshonderdtal Statenleden uit Noord-Holland in korte biogrammen geïdentificeerd. Het is jammer dat in al die recent verschenen prosopografische studies een verschillende systematiek bij het samenstellen en weergeven van de biogrammen gevolgd wordt. Zo zijn bij deze Statenleden niet opgenomen de eventuele kinderrijkdom, noch de opleiding die ze genoten hebben. Het hier gemaakte onderscheid tussen 'loopbaan', 'functies' en 'Statenlidmaatschap' is niet altijd even helder. Ondanks de hier en daar soms vreemde omissies bevatten de biogrammen een schat aan persoonlijke en maatschappelijke gegevens over de betrokkenen. Hoewel deze gegevens roepen om nadere uitwerking, zeggen de auteurs nadrukkelijk geen analyse van al deze persoonsgebonden gegevens te willen maken. Bij elke persoon wordt wel een categorie 'relaties' vermeld, maar deze heeft slechts met naaste familie te maken en niet met bijvoorbeeld netwerken. Overigens zijn de vermeldingen bij relaties erg onvolledig. Een voorbeeld: met het door Van Felius en Metselaars zelf genoemde seriewerk *Nederland's Patriciaat* valt gemakkelijk te achterhalen dat Cornelis Fock geparenteerd was aan bijvoorbeeld de Statenleden Van Eeghen, Huidekoper, Portielje, Rahusen, Tindal en Den Tex. Er staat echter achter 'relaties': 'niet bekend'. Niettemin, deze grotendeels doopsgezinde coterie was in de Amsterdamse bestuurlijke en financiële wereld nogal invloedrijk. Overigens verdient deze unieke studie spoedig navolging en nadere uitwerking. Een systematisch onderzoek naar de samenstelling van de Provinciale Staten in welke provincie dan ook ontbrak tot nu toe. Het boek geeft bovendien meer dan de titel belooft, namelijk inzicht in de ontwikkeling van de politieke verhoudingen in een voor ons land bepaald niet onbelangrijke provincie.

G. A. M. Beekelaar

P. H. M. Thissen, *Heideontginning en modernisering, in het bijzonder in drie Brabantse Peelgemeenten 1850-1940* (Dissertatie Nijmegen 1993; Utrecht: Uitgeverij Matrij, 1993, 332 blz., f49,95, ISBN 90 5345 027 0).

Blijkens de ondertitel van zijn boek 'Nederland als polderland' rekende dr. A. A. Beekman in de eerste helft van deze eeuw Laag-Nederland tot de 'belangrijkste helft van ons land'. En hij was niet de enige die zo dacht. Historici en geografen hebben in de negentiende en twintigste eeuw meer belangstelling getoond voor het polderland dan voor de zandgronden. En als zij al belangstelling hadden voor de hogere delen van ons land, dan waren zij vooral geïnteresseerd in het 'oude' landbouwbedrijf met zijn akkercomplexen, heidevelden en schaapskudden. Voor